

Урок 2. Залежність розмірів фізичних тіл від температури.

1. Теплове розширення твердих тіл, рідин і газів

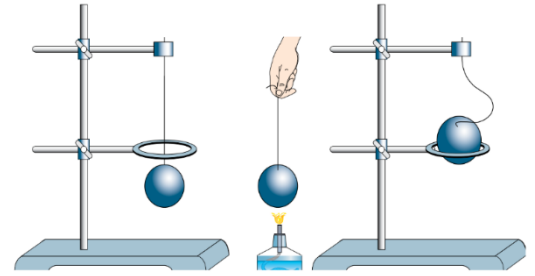
Нескладні досліди й численні спостереження переконують у тому, що:

Як правило, тверді тіла, рідини й гази під час нагрівання розширюються, а під час охолодження — стискаються.

Теплове розширення твердих тіл:

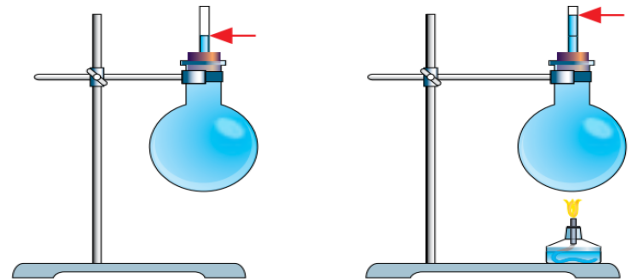
Демонстрація за допомогою пристрою Гравезанда (винайшов нідерландський фізик Вільгельм Якоб Гравезанд (1688–1742)).

У нагрітому стані кулька не проходить крізь кільце. Після охолодження кулька крізь кільце проходить.

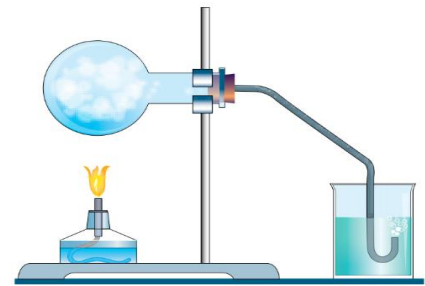
Теплове розширення рідин:

Наповнимо колбу водою і закриємо її корком, в яку вставлена скляна трубка так, щоб частина рідини була в трубці. Якщо воду в колбі нагріти, то через деякий час можна помітити підвищення рівня води в трубці.

Теплове розширення газів:

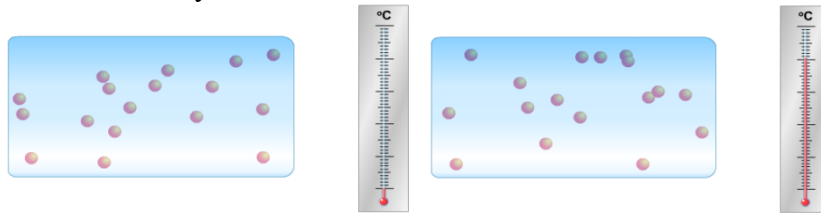
Колба, заповнена повітрям. Нагріваючись, повітря в колбі розширюється, й деяка його частина виходить із колби — біля отвору трубки утворюються бульбашки повітря.

2. Причина теплового розширення

Зі збільшенням температури збільшується швидкість руху частинок речовини, в результаті чого збільшується середня відстань між частинками і, відповідно, збільшується об'єм тіла.

І навпаки, зі зниженням температури тіла рух частинок стає повільнішим, міжмолекулярні проміжки зменшуються і зменшується об'єм тіла.

3. Характеризуємо теплове розширення тіл

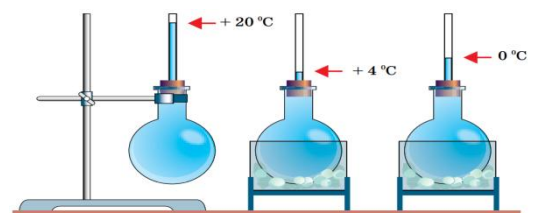
За однієї температури не всі тіла під час нагрівання розширюються однаково.

Тверді тіла та рідини розширюються набагато менше, ніж гази.

Теплове розширення тіла залежить від речовини, з якої тіло виготовлене.

Існують речовини, об'єм яких на певних інтервалах температур під час нагрівання зменшується, а під час охолодження — збільшується (вода, чавун).

Вода, наприклад, під час охолодження стискається, як і більшість речовин. Однак починаючи з температури 4 °C (точніше 3,98 °C) і до замерзання (0 °C) вода розширюється.

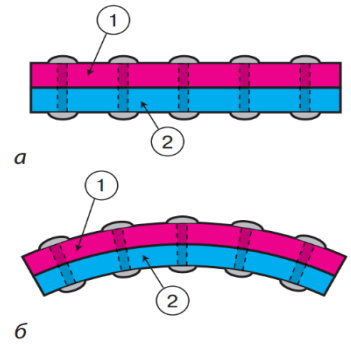
4. Теплове розширення у природі й техніці

Поверхня Землі прогрівається нерівномірно, що зумовлює зміну погоди.

Нерівномірне прогрівання води в морях і океанах спричиняє виникнення течій, які суттєво впливають на клімат.

Різке коливання температури в гірських районах викликає розширення та стискання гірських порід. Оскільки це відбувається нерівномірно, виникають тріщини, що спричиняють руйнування гір, а отже, зміну рельєфу.

Явище теплового розширення широко використовується в техніці та побуті. Для автоматичного вимкнення нагрівальних пристроїв (наприклад, чайника) використовують біметалічні пластинки (а). У разі збільшення температури металева смуга 1 розширюється набагато більше, ніж смуга 2, виготовлена з іншого металу, тому пластинка вигинається (б) й розмикає електричне коло.

Теплове розширення повітря допомагає рівномірно прогріти квартиру, охолодити продукти в холодильнику, провітрити помешкання.

Теплове розширення слід обов'язково брати до уваги під час будівництва мостів і ліній електропередач, прокладання труб опалення, укладання залізничних рейок, виготовлення залізобетонних конструкцій.

Розв'язування задач

1. Чому решітку газової плити, на яку ставлять посуд для приготування їжі звужують біля газових пальників?

(Тому, щоб урахувати розширення решітки під час горіння газу в пальнику).

2. Чи можна медичним термометром вимірювати температуру киплячої води, температуру води з льодом? (Ні, тому що межі вимірювання температури медичним термометром становлять (34-42) °C).

3. На терезах зрівноважили відкриту колбу. Чи порушиться рівновага терезів, якщо колбу нагріти за допомогою будь-якого нагрівача? (Порушиться, тому що частина повітря вийде з колби й маса його зменшиться).

4. Чому стоматологи не радять їсти дуже гарячу їжу?

5. Яка з наведених фізичних величин, що характеризують тіло, не залежить від температури (тиск газу в посудині; об'єм тіла; маса молекул; густина тіла; швидкість руху молекул)?

6. Поясніть, чому лопається склянка, коли в неї наливають окріп? Чому перед тим, як налити в склянку кип'яток, у неї ставлять металеву ложку?

7. У новорічних гірляндах використовують блимаючі лампи, які містять у собі біметалеву пластинку. Поясніть, чому блимає лампа.

8. Для спорудження печей використовують глиняний розчин, а не цементний. Поясніть чому?

9. Чи однакова густина холодної і нагрітої, майже до кипіння, води? Чому?

10. Що може статися з діжкою, ущерт'ю наповненою водою і щільно закритою, якщо її залишити на морозі?

11. Якщо бляшану банку нагріти й щільно закрити корком, то, охолоджуючись, вона сплющується. Чому?

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Вивчити § 2, вправа № 2 (1-6).